

'Ons grootste probleem is hekserij'

Het ANC werft in de thuislanden

In de thuislanden van Noord-Transvaal blijven de contouren van het Nieuwe Zuid-Afrika vooralsnog wat vaag. Het ANC werft leden en informeert naar de plaatselijke problemen. De verveling hangt zwaar over het platteland. Zal Mandela wel voor een disco zorgen?

Ineke van Kessel

'Lang leve de progressieve chiefs; lang leve de klasseloze maatschappij!' Het publiek klappt en roept 'amandla' en 'viva'. Applaus voor de spreker, die de jeugd vermaant om braaf naar school te gaan en de ouders niet meer de stuipen op het lijf te jagen. Maar ook voor de oproep om de bevrijdingsstrijd van Nelson Mandela met stenengooien te ondersteunen; 'Long live the spirit of no compromise'. En 'Leve het proletarisch internationalisme'.

De jongeren van het Youth Congress in Sekhukhuneland, een gebied in het thuisland Lebowa, hadden vele weken voorbereiding gestoken in deze vergadering. De meeste genodigden waren inderdaad komen opdagen: ANC-sprekers uit de Noordtransvaalse hoofdstad Pietersburg, vakbondsmensen uit Johannesburg, vertegenwoordigers van het Congress of Traditional Leaders (Contralesa - de bond van progressieve chiefs) en zelfs Peter Mokaba, de vereerde leider van de Young Lions van het South African Youth Congress.

Drie vliegen in een klap moesten hier gevangen worden: de oprichting van een plaatselijke ANC-afdeling in het dorp Apel; de vorming van een bewonersvereniging, een civic, zoals in de townships rond Johannesburg; en het dichten van de kloof tussen kinderen en ouders.

Die kloof was diep, blijkt uit de toespraak van mr Maditsi, die het woord voert namens chief Phasha. Nu zijn de zaken veranderd, zegt hij, maar eerst waren we bang van de jeugd. We beseffen wel dat onze jongeren erg bezig zijn

met politiek, maar ze moeten ook naar school. Want zonder onderwijs verval je tot kwaad, tot diefstal en armoede. Als alle mensen goed geschoold en rijk zijn, zal er geen noodzaak meer zijn frisdrank te stelen uit de winkels. 'Wij waarderen wat onze kinderen doen om een nieuw Zuid-Afrika te bouwen. Maar ik vraag jullie met klem om geen actie te voeren, want dat maakt ons bang'.

Het Youth Congress is zich goed bewust van de gapende generatiekloof. Juist daarom hebben de comrades zich ingespannen om zoveel mogelijk mensen uit het dorp naar de bijeenkomst te krijgen. Samenwerking van jong en oud in het ANC, in civics en in schoolverenigingen van ouders, leraren en scholieren moet een nieuwe toenadering tot stand brengen. Maar de aanwezigen op het stoffige schoolplein zijn jong, de meesten piepjong. De leeftijdsgroep van onder de tien jaar is beter vertegenwoordigd dan die boven de dertig. In de hoek voor de notabelen, onder een zeil tegen de felle zon, zitten wel enkele tientallen oudere mannen; de meesten zijn in de jaren '50 als trekarbeider betrokken geweest bij het ANC en bij de vakbonden in Johannesburg of Pretoria. Trekarbeid is een gedeeltelijke verklaring voor de afwezigheid van mannen tussen de dertig en zestig jaar. Maar er is meer.

De mensen hier zagen de comrades als hun vijand, zegt de 72-jarige James Nchabeleng, een van de grijze mannen achter de notabelen-tafel. Zelf had hij in 1986 met instemming gezien hoe de jeugd zich begon te orga-

niseren. Voor deze voormalige trekarbeider, met zijn achtergrond in de ANC Youth League, was de Sekhukhuneland Youth Organisation een herkenbare organisatie in de ANC-traditie.

Rookkolommetjes

Maar toen had hij vanuit zijn naburige dorp gezien hoe kleine rookkolommetjes opstegen boven de bergen. 'En elke rookkolom was een menselijk wezen, dat werd verbrand.'

Hij had de jeugdleiders in zijn dorp bijeengeroepen en hen voorgehouden dat dit niet Mandela's wil was, het verbranden van mensen. Als ze Mandela wilden volgen, moesten ze hier een eind aan maken. Maar de jongelui - drie jongens en drie meisjes - zeiden, nee, er zijn niet alleen heksen in Apel, ze zijn hier ook, en we moeten ze hier ook verbranden. Nee, had hij gezegd, want dat loopt erop uit dat straks jouw grootmoeder wordt verbrand, en de zijne leeft nog, en dan zullen de mensen elkaar gaan bestrijden omdat ze hun familieleden hebben verloren. Dat is niet wat het ANC wil.

Hij had een tegenvoorstel gedaan om naar de chief te gaan, opdat die de mensen bijeen zou roepen in de kraal. 'Daar zouden we dan de heksen een krachtige waarschuwing geven dat het uit moet zijn met hun hekserij. Maar verbranden - nee.'

Zijn neef Peter Nchabeleng, voorzitter van het United Democratic Front in Noord-Transvaal en een oude ANC-activist, had de jeugd in Apel bijeengeroepen en hen de ge-

FOTO STEVE HILTON BARBER/SOUTHLIGHT

schiedenis van het ANC verteld, over *John Dube* en *Luthuli* en *Mandela*. En dat de strijd ging om gelijke rechten en vrijheid, niet om het verbranden van heksen.

Ze hadden niet naar hem geluisterd. Maar de politie beschouwde *Peter Nchabeleng* als de aanstichter. De agenten trapt 's nachts de deur van zijn huis in, haalden hem uit zijn bed en zeiden: 'Vorige keer ben je naar *Robben Island* gestuurd, maar deze keer gaan we je doodmaken'. Twee dagen later werd *Peter Nchabeleng* dood aangetroffen in een cel van het politiebureau, gestikt in zijn braaksel nadat hij met een geweerlof was bewerkt.

De jongeren waren nu hun leidsman kwijt, een van de weinige ouderen in wie ze vertrouwden stelden. De opstand raakte stuurloos; de oorspronkelijke kern van politieke activisten werd overspoeld door een grote massa opstandige jongeren. 'Onze beweging had gebrek aan politieke scholing,' meent een zoon van de vermoorde UDF-bestuurder. 'We hoorden dat het ANC had opgeroepen om het land onbestuurbaar te maken. Maar het ANC bedoelde dat we overheidsgebouwen in brand moesten steken, niet heksen. We waren de echte vijand uit het oog verloren.'

In drie dagen van heksenjacht werden 32 mensen verbrand in *Apel*. Met autobanden en benzine, een kopie van de 'halsband executies' waarmee de comrades in de townships afrekenden met spionnen en collaborateurs. Niet alleen deze traumatische gebeurtenis maakte dat de naam van de comrades menig een de stuipen op het lijf joeg. In naam van de bevrijdingsstrijd werden auto's gekaapt, win-

kels geplunderd, drankvoorraden meege-sleept, protectiegelden geïnd. De politiek gemotiveerde activisten zetten de achtervolging in van deze ontspoorde 'pseudo comrades'; wie 'the struggle' in diskrediet bracht, kon op een flinke aframmeling rekenen. Vervolgens namen veel pseudo comrades dienst bij de thuisland-politie van *Lebowa*; hier kon men ongestraft stelen en tevens wraak nemen op de comrades.

Toen tenslotte het leger binnentrok in *Sekhukhuneland* en de comrades door helikopters en honger werden verdreven uit hun schuilplaatsen in de droge, kale bergen zakte de jeugdrevolte in elkaar. De opstand werd neergeslagen. In letterlijke zin.

Bezieling

De oorspronkelijke kern van activisten was vervuld geweest van goede bedoelingen en idealisme. Ze zouden de eenheid in de gemeenschap herstellen, opdat men gezamenlijk de strijd zou aanbinden tegen de apartheid en het woord van het *Freedom Charter* vervuld zou worden: 'het volk zal regeren'.

De jongeren werden inderdaad gedreven door een bijna religieuze bezieling. 'De mensen verweten ons dat we *Jesus Christus* wilden spelen, dat we wilden sterven voor het volk,' zegt *Lucas*, in 1985 een student-activist, nu leraar aan een *high school*. 'Voor 1985 dachten de mensen hier dat revolutie iets was voor *Johannesburg* en omstreken, maar niet voor het platteland.' Weliswaar was *Sekhukhuneland* in de jaren '50 het toneel geweest van

De begrafenis van *Peter Nchabeleng*. Hij waarschuwde de jongeren van *Sekhukhuneland* tegen de heksenjacht maar werd door de politie vermoord

een rurale opstand tegen de invoering van thuislanden, maar sindsdien was het hier rustig gebleven.

De opstand van 1986 in *Sekhukhuneland* keerde zich tegen alle vormen van gezag; ouders, leraren en chiefs. En tegen een samenleving die geen plaats had voor deze jongeren. Wie zich na vele jaren moeizaam door de high school had gewerkt, vaak ten koste van grote financiële offers, was niet van plan om tegen een hongerloontje te gaan werken op de blanke boerderijen, zoals hun moeders hadden gedaan. Of om naar de mijnen te gaan, zoals hun vaders. Maar andere banen waren schaars, en werden in de recessie van de jaren '80 steeds schaarser.

In de dorpen hangen schoolverlaters en *drop-outs* verveeld rond bij de winkel, de snackbar, de *beerhall* en de *shebeens* (illegale cafés), eeuwig geplaagd door geldgebrek, wachtend op een kameraad die hen misschien een biertje, cola of sigaretten koopt. Sommigen zoeken een inkomen in het verhandelen van *dagga* (marihuana), in diefstal, veerroof of de beroving van migranten die voor het weekend naar hun dorp terugkeren. De verveling hangt zwaar over het platteland. Wat zal een ANC-regering brengen? Zal *Mandela* wel voor een disco zorgen?

In de gesprekken keren steeds dezelfde grieven terug. De overvolle schoollokalen, 's zomers bloedheet, 's winters tochtig en koud, waar onderbetaalde, onbevoegde en gedemoraliseerde leraren met de lange lat en de *sjambok* (zweep) soms een waar schrikbewind voerden over klassen met meer dan honderd leerlingen. De vernederende zweepslagen voor wie de les niet had begrepen, zijn schoolgeld niet kon betalen of zonder schooluniform verscheen; en voor de meisjes in de klas die angstig afwijzend hadden gereageerd op seksuele avances van de leraar. Afschaffing van de lijfstraffen, luidde een centrale eis van de jeugdbeweging.

'Weg met de chiefs', was een tweede eis. De chiefs waren tot handlangers van de thuisland-autoriteiten geworden. Ze legden een eindeloze reeks belastingen op: bijdragen aan het schoolfonds, voor het postkantoor, voor het huis van de chief en de auto van de chief, voor zijn huwelijk, voor de luiers van zijn kinderen, voor zijn begrafenis, voor de waterpompen die er nooit kwamen. En ze konden te pas en te onpas de dorpsbewoners, vooral de vrouwen en meisjes, oproepen om op het land van de chief te werken. Halverwege de jaren '80 begonnen de lijfwachten van de chiefs steeds meer te lijken op gewapende knokploegen, die rebelse jongeren met harde hand mores leerden en samenspannen met de gehate thuisland-politie.

En dan de ouders, die het eigenlijk een beetje hadden laten afweten. Onze ouders, zo luidt een herhaalde verzuchting, begrepen niets van onze strijd. Ze beschouwden hun kinderen als terroristen.

De meeste comrades bezien nu de episode van de heksenverbrandingen als een ideologische ontsporing, een dwaling die het best bestreden kan worden met 'politieke scholing', dat wil zeggen workshops over marxisme-leninisme en de klassestrijd.

Maar sommigen voelen zich ook in de steek gelaten. Hadden hun ouders tien jaar geleden ook niet heksen verbrand die de gemeenschap bedreigden? En had niet een van de chiefs ditmaal de jongens zelfs vier koeien geboden als ze het karwei grondig af zouden maken en het dorp van heksen zouden zuiveren? Het was toch duidelijk dat eerst de vijfde kolonne uit de eigen gelederen moest worden verdreven voordat de strijd kon worden aangebonden tegen de hoofdvijand, de apartheidsstaat? Ze hadden met deze zuiveringsdaad de gemeenschap een dienst willen bewijzen, en nu werden ze gebrandmerkt als moordenaars!

Demonen

Met dezelfde religieuze bevoegenheid stortte de jeugdbeweging zich op de uitdrijving van de demonen van het kapitalisme. Ook het kapitalisme had de harmonie in de gemeenschap aangetast; kapitalisme en apartheid zijn twee kanten van dezelfde medaille; dus de plaatselijke zakenmensen zijn de voorposten van de vijand. Wie in een ruim bakstenen huis met ijzeren raamsponningen woont en een auto bezit, is al gauw verdacht. Er bestaat niet zoiets als een eerlijk zakenman, zo werd me keer op keer verzekerd.

Wie winst maakt moet een uitbouter zijn. En het is waar, succes in zaken is in de thuislanden nauwelijks mogelijk zonder goede contacten met de corrupte en corrumperende wereld van thuisland-politici. Sommige plaatselijke *businessmen* kochten protectie door hun 'bakkie' (vrachtwagentje) uit te lenen, voedsel te geven of geld in te zamelen voor de borgsommen die betaald moesten worden voor de vrijlating van gearresteerde activisten. Anderen vormden knokploegen om zich gewapenderhand te beschermen.

Maar de tijden zijn veranderd, sinds februari 1990. Het ANC werkt aan zijn transformatie van bevrijdingsbeweging naar toekomstige regeringspartij. En daartoe moeten nieuwe allianties gesmeed worden. Eerst om de eigen positie aan de onderhandelingstafel te versterken. En vervolgens om te voorkomen dat de verkiezingsuitslag tegenvalt of, een nog dwingend argument, dat een moorddadige reactionaire beweging naar het model van Renamo voet aan de grond krijgt op het platteland.

De vijanden van gisteren moeten de bondgenoten van morgen worden. Dus wordt de steun geworven van thuisland-leiders, chiefs, de plaatselijke middenstand en zelfs de politiecorpsen. Als het ANC hen niet tot bondgenoot kan maken, dreigt het risico dat ze zich zullen aansluiten bij de non-rationale coalitie, waar *F.W. De Klerks* Nationale Party met zoveel nieuw elan aan bouwt.

In de glas-en-beton kantoren van het ANC in Johannesburg lijkt dat een redelijke, goed-

doordachte strategie. Maar in de dorpen van Lebowa, waar de machtsverhoudingen ongewijzigd zijn en dezelfde politiemannen nog steeds dezelfde activisten oppakken, is het allemaal moeilijk te bevatten. De 'comrades' van het Youth Congress hebben moeite met de nieuwe ANC-richtlijnen.

De meer ervaren kaderleden leggen geduldig uit dat het allemaal deel uitmaakt van een heel slimme ANC tactiek: samenwerking met chiefs past in een nieuwe 'sophisticated policy'. Maar samenwerking met thuisland-authoriteiten — gaat dat niet te ver? En na een paar biertjes wordt het toch ook duidelijk dat ze liever vandaag dan morgen verlost zouden worden van de chiefs en alle daarmee verbonden traditionele verplichtingen.

Eén gemeenschappelijk politiek huis voor de onderdrukkers en de onderdrukten, voor de beulen en hun slachtoffers, de uitbuiters en de weerlozen? Welk 'Nieuw Zuid-Afrika' kan er voortkomen uit zo'n monsterverbond? Bij het 'viva progressive chiefs' en het 'viva businessmen' klinkt het applaus wat aarzelend. De jongens zijn er niet gerust op. Was het wel zo'n goed idee om hun Youth Congress te laten opgaan in de nieuw opgerichte ANC Youth League?

'Het temmen van de Young Lions', schreef een krant over deze poging om de jeugdbeweging onder de discipline van het ANC te krijgen. Maar zal er nu nog wel naar hun eisen geluisterd worden? Zouden de grijze oude mannen in Johannesburg zo'n haast hebben om nog voor hun dood op het ministerspluche

(advertenties)

BAOBAB

Met BAOBAB dichterbij de natuur en de bevolking door onze manier van reizen en onze betrokkenheid.

Sum/Java/Bali	Kenia
Sunda-eil.	Kenia/Tanz.
Nw. Guinea	Zaire/Rwanda
Siberut	Zimb./Botsw.
Molukken	Madagaskar
Maleisië	Mali/Senegal
Thailand	Marokko
India/Nepal	Egypte
N+Z India	Egypte/Jord.
Rajasthan	Brazilië
N+Z Jemen	Ecuador
O. Turkije	Mexico/Guat.

Avontuurlijke rondreizen met verblijf in eenvoudige hotels, kampeereexpedities en safari's. Kleine groepen, veel individuele vrijheid en mooie wandelingen.

Vraag de BAOBAB reisgids 1991 aan bij:

TERRA TRAVEL
Haarlemmerstraat 24-26
1013 ER Amsterdam
Tel.: 020-(0)275129
Fax.: 020-(0)245401

VASTENAKTIE

met mensen van overal

steunt jaarlijks
±450 kleinschalige
sociale projecten in
de Derde Wereld.

GIRO 5850

te amersfoort.
banknr. 70.70.70.147

ecotravel natuurreizen

De natuur in de Derde Wereld verdient het om gezien en beschermd te worden.

Onze stichting stelt zich ten doel natuurbehoud te ondersteunen door het organiseren van verantwoorde natuurreizen naar tropische landen.

Onder begeleiding van biologen reist u in kleine groepen naar de boeiendste natuurgebieden van:

Zimbabwe **Argentinië/Chili**
Botswana **Frans Guyana**
Kenia **Ecuador**
Borneo **Venezuela**

Er zijn hotelreizen en trektochten.
Vraag het jaarprogramma aan.

Stichting Ecotravel
Natuurreizen

2e Walstraat 89 6511 LR Nijmegen
tel. 080 - 604040

te zitten dat ze nu inderhaast de belangen van het volk verkwanselen? Waarom hebben ze besloten tot opschorting van de gewapende strijd, nog voordat Pretoria substantiële concessies had gedaan?

De Mandela-legende vertoont slijtageverschijnselen: 'Will he sell us out?' Nieuwe helden worden vereerd: *Joe Slovo* van de Communistische Partij; *Chris Hani*, de aanvoerder van *Umkhonto we Sizwe*, de ANC-strijdkrachten. En dan die disco – zouden de leiders niet te oud zijn om te kunnen begrijpen dat er dringend behoefte is aan een disco en een filmzaal?

Kloof

De omschakeling van een protest-cultuur van vechten, demonstreren en petitie naar een opbouw-cultuur waarin een beroep wordt gedaan op de eigen verantwoordelijkheid belooft een moeizaam proces te worden. *Fight, Produce and Learn*, luidt de nieuwe leuze van de ANC Youth League. Maar de Young Lions, vaak geprezen voor hun rol als de 'stoottroepen van de revolutie', voelen zich het beste thuis bij het eerste deel van dit drieluik.

Het onbegrip wordt in de hand gewerkt door de communicatiekloof tussen top en basis in het ANC en door de schrille tegenstellingen tussen stad en platteland. De machtsbasis van het ANC ligt in de stedelijke gebieden. Op het platteland heerst de vrees dat dit ook onder een ANC-regering een achtergesteld gebied zal blijven. 'Onze leiders uit Johannesburg komen hier niet,' moppert een jonge activist terwijl mijn huur-auto moeizaam voortploetert door de ongelijke wegsporen. 'Die wagen hun auto's niet aan onze wegen'.

En als er eens een ANC-delegatie uit Johannesburg in de thuislanden neerdaalt, begeeft men zich doorgaans rechtstreeks naar de kantoren van de thuisland-leiders, naar *Nelson Ramodike* van Lebowa of generaal *Gabriel Ramushwana* van Venda. Met voorbijgaan van de plaatselijke organisaties van ANC en UDF, die hier toch onder moeilijke omstandigheden het spits hebben afgebeten.

In Venda, het noordelijkste thuisland in de Transvaal, boycotten ANC-jongeren een rally in het voetbalstadion, gezamenlijk belegd door generaal Ramushwana en een ANC-delegatie uit Johannesburg. De plaatselijke ANC-bestuurders in de hoofdstad Tohoyandou zijn duidelijk geïrriteerd. Van het hoofdkantoor in Johannesburg hoort men nooit iets, ziet men niemand en krijgt men geen cent. En als er dan eens een ANC-delegatie arriveert, begeeft men zich rechtstreeks naar de thuisland-president. Maar die was toch altijd beschouwd als een marionet van Pretoria, een handlanger van de apartheid?

Op 11 februari vorig jaar, de dag van Nelson Mandela's vrijlating, liepen 70.000 mensen te hoop in het stadion, een geschenk van Pretoria ter gelegenheid van Venda's 'onafhankelijkheid'. Het was bomvol, herinneren bestuursleden van de studentenraad van de universiteit zich met trots. Na de toespraken en de *freedom songs* gingen de tienduizenden de straat op, richting regeringsgebouwen, enke-

le kilometers verderop op de heuvel. Daar eisten ze het aftreden van het parlement en de regering, die overwegend bestaan uit chiefs. De politie sloeg hard toe en er volgden enkele weken van scherpe repressie. Op 5 maart zette legerkolonel Ramushwana de regering af en ontbond het parlement, om sindsdien in z'n eentje de dienst uit te maken.

In deze sfeer van bevrijdingsroes was intussen een ware heksenjacht losgebarsten in de dorpen. Een reactie op de rituele moorden, zegt *O'Brien Malindi*, lid van het voorlopig ANC-bestuur en methodistisch dominee in Venda. Hij is ervan overtuigd dat alle leden van het verdreven kabinet zich schuldig hebben gemaakt aan rituele moorden.

Het bezit van onderdelen van het menselijk lichaam geeft status bij je onderdanen en garandeert succes in de politiek en in zaken. En zoals in alle thuislanden valt dat veelal samen: politieke posities zijn begerenswaard omdat ze de beschikking geven over een patronagenetwerk voor vergunningen, benoemingen en bestellingen. Een van de afgezette ministers is wegens rituele moorden tot de strop veroordeeld, tegen anderen loopt nog een proces.

Behekst

Acties tegen rituele moorden, noemen de studenten van de universiteit als hun voornaamste wapenfeit in de campagnes van het United Democratic Front tegen de thuisland-autoriteiten. De heksenjacht keerde zich tegen diegenen die werden verdacht van rituele moorden, tegen de opdrachtgevers, maar vooral tegen verdachte huurmoordenaars. En net als in Sekhukhuneland, vier jaar eerder, liep ook hier de heksenjacht volstrekt uit de hand. 'Iedereen kan verdacht worden van hekserij', legt *Daniel* van de studentenraad uit. 'Heel oude mensen, of mensen die heel lelijk zijn, of erg zwart. Of verdacht rijk. Of juist ontzettend arm. Of mensen met personeel in dienst, want misschien hebben ze wel iemand behekst die nu als een zombie voor hen moet werken. Of mensen die zulke grote mango's in hun boomgaard hebben dat die vast niet natuurlijk gegroeid kunnen zijn'.

De studenten rekenen het tot hun missie om bijgeloof uit te bannen, en ook hier geldt het wetenschappelijk socialisme als de beste medicijn tegen superstitiën. 'Maar als je de mensen gaat vertellen dat hekserij niet bestaat, loop je kans dat jezelf als heks wordt gedood. Daarom zeggen we ze dat apartheid de grootste heks is. Zo proberen we de woede van het volk op de ware vijand te richten'.

Ondubbelzinnig

Het is een heel probleem, verzucht ook dominee Malindi. Sommige jongeren die uittrokken om heksen te verbranden droegen ANC t-shirts en zongen freedom songs. Zo lijkt het ANC verantwoordelijk voor heksenjachten, terwijl zowel het ANC als de kerk ondubbelzinnig tegen is.

ANC-organisatoren die de dorpen langstrekken om de politiek van het ANC uit te leggen en plaatselijke afdelingen op te richten, heb-

FOTO PAUL WEINBERG/SOUTHLIGHT

'Iedereen kan verdacht worden van hekserij. Oude mensen, of mensen die heel lelijk zijn of erg zwart. Of verdacht rijk. Of juist ontzettend arm'

ben soortgelijke ervaringen. 'Als we dan informeren naar de plaatselijke problemen, roept iedereen: 'Het grootste probleem is hekserij'!

Op het politiebureau van Tohoyandou bivakkeerden maandenlang enkele honderden mensen, vooral vrouwen en kinderen, die na beschuldigingen van hekserij hun dorp waren ontvlucht. Ze durfden niet terug. Er was sprake van om voor hen een apart dorp te bouwen, maar dat zou dan de naam krijgen van een heksendorp, meent Malindi. Hij zal nog eens naar de dorpen gaan om de bevolking te overtuigen dat ze die mensen terug moeten laten keren. Maar of het zal lukken....

Eerst moet hij echter dringend met enkele medebestuurders naar Johannesburg, om het ANC-hoofdkantoor krachtig duidelijk te maken dat de toekomst van het land niet over de hoofden van de mensen heen kan worden bedisseld, ook al wonen ze dan in een uitloek.

Ook de studenten van de Universiteit van Venda voeren een twee-fronten actie: naast de strijd tegen het bijgeloof van het oude Afrika werken ze vol overgave aan het Nieuwe Zuid-Afrika. Tijdens ons gesprek babbelt Daniel opgewekt in een mengeling van Afrikaans en Engels in de telefoon. Op mijn verbaasde vraag legt hij lachend uit: 'Binnenkort hebben we hier een culturele dag, en nu bel ik om de studentenraden van de Rand Afrikaans Universiteit en van Stellenbosch (twee bolwerken van Afrikanerdom) uit te nodigen. We willen ook Afrikaner studenten daarbij betrekken. Misschien weten ze het nog niet, maar wij gaan hen inschakelen in het transformatie-proces naar een samenleving zonder apartheid.'